

«ONA TILI O‘QITISH METODIKASI» FANINING DIDAKTIKA BILAN ALOQASI

*Andijon viloyati Ulug‘nor tumani 3- umumiy orta ta’lim maktabi
ona tili va adabiyotifani oqituvchisi
Sultonova Diloromxon Vaqqosovna*

Annotatsiya: Ushbu maqolada «Ona tili o‘qitish metodikasi» fanining didaktika bilan aloqasi haqida so‘z yuritilgan.

Kalit so‘zlar: nutq madaniyati, fonetika, ko‘nikma va malakalar, didaktika, o‘qituvchi, til ilmi, ona tili o‘qitish metodikasi, tili fonetikasi, leksikasi va grammatikasi.

Zamon shiddat bilan rivojlanib bormoqda. Mamlakat taraqqiyoti ham jahondagi ilg‘or tendensiyalarga hamohang tarzda o‘z istiqbolini belgilab bormoqda. Prezidentimiz o‘z nutqlaridan birida biz sanoatga ixtisoslashgan – industrial davlat bo‘lamiz, degan edilar. Ta’lim tizimiga qo‘yilgan yangi talab, ijtimoiy buyurtma – shu. Ta’lim mazmuni endi shunga qaratilgan bo‘ladi. Endi maktab o‘quvchilari mustaqil, mantiqiy, ijodiy fikrlashga o‘rgatiladi. «Ona tili o‘qitish metodikasi» garchand pedagogik sikldagi fan sanalsa-da, ammo uning ilmiy asosini tilshunoslik fanlari tashkil etadi. Til ilmi sohasida qo‘lga kiritilgan har bir ilmiy yutuq, shubhasiz, maktab ona tili kursining mazmuniga ta’sir ko‘rsatadi; zaruriyat tug‘ilganda uni yangilash ehtiyojini yuzaga keltiradi. Ayni vaqtda shuni ham unutmaslik lozimki, tilshunoslikda fan erishgan barcha yutuqlarni o‘rta maktab o‘quvchisiga o‘rgatishning iloji yo‘q hamda bunga ehtiyoj ham sezilmaydi. Modomiki, shunday ekan, «Ona tili o‘qitish metodikasi» fani ana shu til ilmi sohasida qo‘lga kiritilgan yutuqlardan nimani ajratib olib o‘quvchiga o‘qitish lozimligini ham hal qiladi. Maktab ona tili kursi o‘zbek tili fonetikasi, leksikasi va grammatikasidan zaruriy

ma'lumotlarni o'quvchilarning yoshi va taraqqiyot darajasiga mos ravishda ularga yetkazishga xizmat qiladi. Til bir butun tizim bo'lganligi sababli, maktab ona tili kursining bir bo'limi ikkinchisi bilan chambarchas bog'langan. Chunonchi, tilning tovush tizimi o'rganilar ekan, ayni vaqtda so'z va uning ma'nolari, gapda so'zlarning aloqaga kirishuvi xususida ham ma'lumot beriladi. Leksika va grammatika bo'limlari o'rganilar ekan, fonetikadan berilgan bilim, ko'nikma va malakalarga tayanib ish ko'riladi. Maktab ona tili ta'limi nafaqat «Hozirgi zamon o'zbek tili» kursi, balki umumiy tilshunoslik, til tarixi, shevashunoslik singari fanlar bilan ham aloqador. Til tarixidan xabardor o'qituvchi mumtoz adabiy asarlarning til xususiyatlari ustida ishlay oladi, dialektologiyani bilgan o'qituvchi esa adabiy til bilan shevani qiyoslab, nutqdagi dialektal xatolarning oldini olishi yoki bartaraf etishi mumkin. «Ona tili o'qitish metodikasi» fani nutq madaniyati bilan ham aloqador. Zero, nutq madaniyati asoslarini puxta bilgan o'qituvchi o'quvchilar nutqi ustida samarali ishlay oladi. «Ona tili o'qitish metodikasi» fani ifoda o'qish, adabiyotshunoslik fanlari bilan ham bog'liqdir. Ma'lumki, ta'lim jarayonining umumiy va xususiy tomonlari bor. Ta'limning umumiy tomonini umumiy didaktika, xususiy tomonini xususiy didaktika o'rganadi. Umumiy didaktika o'qituvchi va o'quvchi faloyatining o'zaro ta'sirini o'rganadi va u barcha o'quv fanlari uchun aloqadordir. «Ona tili o'qitish metodikasi» umumiy didaktika bo'yicha o'rganilganlarni oydinlashtiradi; ya'ni umumiy didaktikadan o'rganilgan ta'lim maqsadi, qonuniyatlari, prinsiplari, mazmuni, metodlari, vositalari, tashkiliy shakllarining ona tilini o'qitish jarayonida voqelanishini aniqlaydi. Modomiki shunday ekan, «Ona tili o'qitish metodikasi» fani didaktikaga tayanib ish ko'radi. Chunonchi, ona tili o'qitish prinsiplari yoki metodlari xususida fikr yuritilar ekan, avvalo umumdidaktik prinsiplar va metodlar, keyin xususiy prinsiplar va metodlarga to'xtalishga to'g'ri keladi. Ma'lumki, ta'lim jarayonining umumiy va xususiy tomonlari bor. Ta'limning umumiy tomonini umumiy didaktika, xususiy tomonini xususiy didaktika o'rganadi. Umumiy didaktika o'qituvchi va o'quvchi faloyatining o'zaro ta'sirini o'rganadi va u barcha o'quv fanlari uchun

aloqadordir. «Ona tili o‘qitish metodikasi» umumiy didaktika bo‘yicha o‘rganilganlarni oydinlashtiradi; ya’ni umumiy didaktikadan o‘rganilgan ta’lim maqsadi, qonuniyatlari, prinsiplari, mazmuni, metodlari, vositalari, tashkiliy shakllarining ona tilini o‘qitish jarayonida voqelanishini aniqlaydi. Modomiki shunday ekan, «Ona tili o‘qitish metodikasi»fani didaktikaga tayanib ish ko‘radi. Chunonchi, ona tili o‘qitish prinsiplari yoki metodlari xususida fikr yuritilar ekan, avvalo umumdidaktik prinsiplar va metodlar, keyin xususiy prinsiplar va metodlarga to‘xtalishga to‘g‘ri keladi. Ta’limni tashkil etish, o‘qitish bola psixologiyasi bilan chambarchas bog‘langan. Bu aloqadorlik avvalo o‘quvchining yoshi va shaxsiy xususiyatlari bilan bog‘liq. O‘rganilgan til hodisalarini xotirada tiklash, ularni yangi sharoitda qo‘llash, til hodisalarini qiyoslash yoki ularni o‘xshash va farqli tomonlariga qarab guruhlash, umumlashtirish, hukm va xulosalar chiqarish shaxsning aqliy faoliyati bilan bog‘liq bo‘lib, xotira, tafakkur, xayol singari individual psixik xususiyatlarga tayanadi. Shuning uchun o‘qituvchi o‘quvchilarning shaxsiy psixik xususiyatlarini bilishi va unga tayanib ish ko‘rishi lozim. Akademik I.T.Pavlovning assotsiatsiya (aloqa, bog‘lanish) haqidagi ta’limoti ona tili ta’limida muhim o‘rin egallaydi. Agar til hodisalari orasidagi aloqadorlikka asoslanilmasa, o‘quvchi tilni bir butun sistema sifatida qabul qila olmaydi. Yangi o‘quv materialini oldin o‘rganilganlar bilan bog‘lash bilimlarni tamomila yangi sharoitda qo‘llash imkoniyatini beradi. Bu esa ijodiy faoliyat ko‘rsatish uchun asosdir. Hozirgi zamon psixologiyasi bilim olishda ehtiyojni zaruriyat deb biladi. Bu ta’limot ona tili mashg‘ulotlarida ham muhim ahamiyat kasb etadi. O‘quvchi o‘z so‘z zaxirasini oshirishga, so‘zdan foydalanishga, har xil nutqiy vaziyatlarga ehtiyoj sezmasa, tilni o‘rganishga qiziqmaydi, unga zaruriyat sezmaydi. Psixologik nuqtayi nazardan shaxsning o‘z ona tilini bilishi uni rivojlantirish imkoniyatini beradi. Tevarak-atrofidagi kishilar bilan muloqot, dars jarayonida tuziladigan og‘zaki va yozma matnlar, o‘tkaziladigan savol-javoblar rivojlanishni ta’minlovchi omillardir. Ona tili ta’limining hozirgi bosqichida–test topshiriqlariga talab oshganbir davrda–o‘quvchilarda kompyuter bilan ishlash psixologiyasini

tarbiyalash muhim ahamiyatga ega. Bu dars mashg'ulotlarida kompyuter xizmatidan uzluksiz foydalanish orqali qo'lga kiritiladi. Ma'lumki, ehtiyojlar insonni ma'lum yo'nalishda ongli ravishda harakat qilishga undaydi. Bundan asosiy maqsad odamlarning odamlar bilan hamkorlik qilishi, muloqotga kirishishi bo'lib sanaladi. Muloqot vaziyatida inson til, imo-ishora, yuz ifodasi, qo'l harakatlari va muayyan ramziy belgilar vositasida boshqa odamlar bilan aloqa o'rnatadi. Bu vositalardan keraklisini tanlab olish «Psixologiya» fanining ham, «Ona tili o'qitish metodikasi» fanining ham vazifasidir

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abduraimova M., Qodirov M. v.b. Ona tili 6-sinf. O'qituvchilar uchun metodik qo'llanma. Toshkent, «Sharq», 2012, 239 b.
2. Berdialiyev A. Dastur loyihasida sintaksisga oid ayrim tushunchalarning berilishi va ularning talqini. «Til va adabiyot ta'limi», 1991, 9-son, 9–11-b.
3. Matjon S. Kitob ustida ishlash usullari. «Til va adabiyot ta'limi», 1999, 4-son.
4. «Tillar ko'rigi»ni o'tkazish haqida Nizom. «Til va adabiyot ta'limi», 1993, 5–6-qo'shma sonlar.
5. Usmonova K., Hayitov A. Ona tili va adabiyot fanlarini o'qitishda ta'lim texnologiyalaridan foydalanish. Toshkent, 2011.